

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen

'Hoera we hebben een toekomstvisie - wat nu?'

Verslag Kenniscafé 11 februari 2020

Door:
Datum

Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen
maart 2020

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk Groningen

T 050 363 69 17
contact@kennisplatformleefbaar.nl

Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 68
9712 SK Groningen

kennisplatformleefbaar.nl

'Hoera we hebben een toekomstvisie - wat nu?'

Verslag Kenniscafé

Consultaties vliegen je in Groningen om de oren. Op diverse plekken zijn, samen met bewoners, toekomstvisies gemaakt (denk aan Krewerd, Overschild of al langer geleden Onderdendam). Ook het Nationaal Programma Groningen heeft participatie hoog in het vaandel, zie het initiatief www.toukomst.nl. De Gemeente Groningen brengt democratische vernieuwing in praktijk. Allemaal prachtige ontwikkelingen. Maar in een aantal gevallen blijkt het moeilijk om die samenwerking tot een logisch en goed vervolg te brengen. Over dat probleem ging dit kenniscafé. Het doel was om met sprekers en aanwezigen (waaronder ook onderzoekers met een interdisciplinaire achtergrond) in kaart te brengen en te analyseren: wat is er voor nodig om die burgerinitiatieven en toekomstvisies succesvol door te zetten?

Eerst geven we samenvattingen van de lezingen van Jaap Jepma en Liesbeth van de Wetering. Daarna volgt een korte reflectie door Tom Postmes (wetenschappelijk directeur van het Kennisplatform) over hoe deze inzichten toegepast kunnen worden op de regioplannen en op de lokale aanpak van de versterkingsopgave.

Lezing Jaap Jepma

Jaap Jepma is directeur van het communicatiebureau Noordtij. Hij is procesbegeleider in complexe processen tussen gemeenten, provincies of waterschappen en bewoners. Jaap begeleidt dit soort bijeenkomsten voornamelijk in de drie noordelijke provincies en in Overijssel. Het doel van deze bijeenkomsten is vooral om van onderop ideeën te verzamelen, plannen te ontwikkelen, visies te maken en deze gereed te maken voor uitvoering. Als procesbegeleider werkt hij aan de thema's zoals energie, duurzaamheid, wonen, ruimtelijke ontwikkeling en samenleving.

Aan de hand van 8 puzzelstukjes geeft Jaap de presentatie. Hij presenteert 8 succesfactoren en de keerzijde van die succesfactoren, vooral vanuit het perspectief van ambtenaren. Jaap onderstreept dat bezig zijn met bewonersparticipatie een zoektocht is, vooral om daar inhoud en vorm aan te geven. Iedereen begint vol goede bedoelingen en eindigt daar ook mee. Maar in het proces kan veel mis gaan.

1. Bestuurlijke visie & helderheid – bestuurlijke onzekerheid

Het verhaal moet 'af' zijn en ambtenaren moeten zeker weten waarom ze aan een participatietraject beginnen. De keerzijde is onzekerheid. Bestuurders komen dan met een verhaal dat ze het zelf ook niet weten en hulp in willen schakelen van bewoners. De valkuil is dat bestuurders die niet weten wat ze willen en dit doet afbreuk aan hun eigen intenties om bewonersparticipatie succesvol te maken. Dus een visie en helderheid kan helpen.

2. Kaders en uitgangspunten – Open, wervend & uitnodigend

Bewoners vinden het over het algemeen prettig dat ze weten wat de voorwaarden zijn waar hun plannen aan moeten voldoen en met welke factoren ze rekening moet houden. Het gebeurt vaak dat er een open consultatie wordt gestart maar dat 80% van de plannen afvalt door belemmerende factoren zoals wet en regelgeving. Dus hoe goed een ambtenaar het ook bedoelt, heel veel dingen kunnen gewoonweg niet. Het is goed dit van tevoren aan te geven. Het meegeven van kaders en uitgangspunten is dus een voorwaarde voor succesvolle participatie.

3. Ruimte om de eigen herkenbare wensen gerealiseerd te zien – Beleidsmal en beleidstaal (andere werkelijkheid)

Bewoners hebben vaak hele goede ideeën, en lijsten vol concrete behoeftes voor het opstellen van omgevingsvisies. Wat er vervolgens gebeurt is dat het wordt vertaald naar de beleidsmal in beleidstaal.

Ideeën worden vertaald en daardoor voelen bewoners zich er niet meer eigenaar van. Ze herkennen hun ideeën vaak niet meer terug. Het is dus belangrijk dat bewoners hun eigen wensen gerealiseerd zien.

4. Ambtenaren :) - ambtenaren :):(

Ambtenaren beginnen vaak vol goede moed aan dit soort trajecten. Maar ze zijn niet alleen en andere ambtenaren/collega's van andere afdelingen hebben vaak andere ambities, ideeën en doelen. Daar begint het spel. Visies die zijn opgesteld moeten vaak afgestemd worden met de afdeling duurzaamheid, ruimtelijke ontwikkeling etc. Hierin kunnen ambtenaren elkaar belemmeren. Het zou mooi zijn alle ambtenaren allemaal mee te krijgen om binnen gemeentehuizen, provinciehuizen en waterschappen integraal te werken.

5. Respect voor de beleving en ervaring van mensen - het objectiveren van problemen/hinder

Deze succesfactor 'respect voor beleving en ervaring van mensen' is vooral belangrijk in projecten zoals de gaswinning en windmolenparken. Hier worden ervaringen van bewoners vaak weggewuifd: 'Hun probleem is geen probleem' en 'het valt wel mee'. De neiging in de politiek is om problemen te willen objectiveren. Neem de overlast door windmolens. Als bewoners hun ervaringen delen tijdens bewonersavonden dan gaat de discussie al gauw niet meer over hun beleving maar over het aantal meters afstand tot de molens of het aantal decibels geluid. Zo wordt het probleem door ambtenaren geobjectiveerd. Maar tegelijk is er geen aandacht meer voor de menselijke beleving. Het zou zo mooi zijn als die beleving wordt erkend. Overlast moet niet worden ontkend.

"Wat ik vaak merk is dat er voor mensen die overlast ervaren niet altijd respect is en vaak worden weggezet als de 'zeikers'. Deze worden vaak aan de kant gezet en hun opmerkingen tellen niet. Het is een dooddoener als deze mensen niet serieus genomen worden."

6. Laaghangende fruit plukken: geld/iets doen de actie van morgen (inside the box) - (heel) ver vooruit kijken (out of the box)

Er zijn enorm veel dingen die vrij eenvoudig en snel opgelost kunnen worden voor bewoners. Er is veelal de neiging om bijeenkomsten te organiseren voor een visie voor 2030 maar daarbij is juist ook van belang om te kijken wat je gelijk kan oppakken. Dit creëert draagvlak en enthousiasme om verder mee te denken. Dus, je hoeft niet altijd *outside the box* te denken, dit lijkt vaak heel aantrekkelijk maar vaak liggen de oplossingen om bewoners gelijk mee te krijgen voor het oprapen.

7. Acceptatie: je begint (bijna) nooit met een schone lei - waardenvrij werken aan een nieuw thema

Gemeenten trekken er om de haverklap op uit om bepaalde thema's te bespreken en willen dan het liefst waarde vrij met mensen in gesprek - de avonden worden dan gestuurd naar dit thema onder het mom van "nee, we hebben het vanavond over duurzaamheid, of het ontwerp van de dorpskern." Maar mensen die in de zaal zitten nemen hun ervaringen met het gebied en met de gemeente mee.

Bewoners kunnen pas verder met de toekomst als de troep uit het verleden is opgelost. Je begint als ambtenaar/gespreksleider bijna nooit met een schone lei. Accepteer het als gemeente en geef in het begin ruimte om het ventiel open te zetten om te praten over datgene wat er in het verleden is gebeurd.

Waarde vrij werken aan een nieuw thema is een kritische factor. Dit bestaat niet en dat bewust van zijn is een succesfactor. Je begint nooit met schone lei, en als je je hier bewust van bent begin je anders.

8. Vertrouwen geven - vertrouwen krijgen

Dit punt gaat over vertrouwen geven en krijgen. Het zou mooi zijn als je als ambtenaar tegen de inwoners kunt zeggen: Je krijgt van ons het vertrouwen dat jullie het goed doen en komen met mooie ideeën die

realiseerbaar zijn. We komen vertrouwen halen en brengen dat jullie het heel goed doen. Dan kom je een heel eind verder dan wanneer je op basis van wantrouwen een proces in gaat.

Lezing Liesbeth van de Wetering

Liesbeth van de Wetering houdt zich bij de Gemeente Groningen bezig met Gebiedsgericht Werken & Democratische Vernieuwing. Sinds kort werkt zij ook voor de Provincie Groningen. Groningen experimenteert met verschillende manieren van zeggenschap voor burgers waar Liesbeth nauw bij betrokken is.

In haar lezing legt Liesbeth uit waarvoor en hoe mensen nu écht in beweging komen na opstellen van een toekomstvisie. Voor de Gemeente Groningen is het hebben en uitvoeren van een visie altijd een zoektocht. Een eerste belangrijke vraag is: wie is de 'wij', die een visie hebben? Is het de overheid, of de wij die hier bij elkaar komen? Een andere vraag is hoe vinden we dat toekomstperspectief? Daarnaast, hoe bouw je aan wederzijds vertrouwen?

Waarom participatie & zeggenschap over een toekomstvisie?

Participatie kan verschillende doelen hebben. Zo kunnen we besluiten om met elkaar betere plannen te maken – samen zijn we slimmer. Daarnaast gaat participatie over het vormen van een tegenmacht om een goede machtsbalans te realiseren. Zo ontstaat actief burgerschap en een goed democratisch proces. Soms gaat het ook over het uitlokken van zorg voor elkaar en verantwoordelijkheidsgevoel. Bij Groningen gaat het vooral over de kernpunten: meer zeggenschap voor de bewoner, werken aan eigenaarschap van de bewoner en zorgen voor een zorgvuldig democratisch proces.

G1000

Een interessant voorbeeld van burgerparticipatie en het werken met een wit vel is de G1000, die gehouden is in 2015 en bestond uit een vertegenwoordiging van overheid, werkgevers en bewoners van Groningen die een gehele dag met elkaar in gesprek gingen over de toekomst voor de Stad. Deze gesprekken werden gevoerd zonder agenda, die werd immers door de deelnemers zelf bepaald. Aan het einde van de dag ontstond toen een lijst van tien onderwerpen waarover men ideeën had voor de toekomst, en het gaat dan niet alleen over kleine zaken zoals een speeltuintje in de buurt maar ook over onderwerpen zoals het invoeren van een basisinkomen en de ecologische hoofdstructuur. Raadsleden merkten aan het einde op dat de onderwerpen die ter sprake kwamen normaal gesproken eigenlijk niet worden besproken in de gemeenteraad – een wit vel kan dus zeker wel nuttig zijn.

Vergelijkbare concepten

In verschillende wijken heeft de gemeente soortgelijke bijeenkomsten georganiseerd, zoals in de Wijert: daar is een 'kopgroep' van 22 bewoners bezig gegaan met de organisatie zodat samen een plan kon worden bedacht voor het invullen van de wijk. Uiteindelijk deden 300 mensen mee, en 900 mensen hebben gestemd voor ideeën. Bij een dergelijke wijkdeal worden denkers en doeners met elkaar verbonden. Doeners uit de wijken blijven vaak buiten beeld, maar met dit soort initiatieven worden deze mensen meegenomen. De doeners blijken de beste ambassadeurs van de wijk. Het zijn mensen die het geheel overzien en het grotere verhaal van de wijk kunnen uitdragen.

Een ander concept dat is opgezet is dat van de coöperatieve wijkraad, waarbij een wijkraad wordt opgericht die bestaat uit zes raadsleden en elf bewoners die uitgeloot zijn. Er is gekozen voor loting om te voorkomen dat elke keer dezelfde mensen verschijnen. Ook het panel, dat online meedenkt en – doet en 400 mensen telt, is uit loting ontstaan. Deze mensen kunnen ook mooi weer fungeren als ambassadeur naar de wijk toe. De gemeenteraad doet mee in gesprekken om zichtbaar te zijn en vertrouwen te verhogen.

Wat leren we hiervan?

Consultatie, dat meenemen naar een gemeentehuis en het in een niet-herkenbare vorm teruggeven werkt niet. Het moet echt over zeggenschap gaan. Communicatie moet duidelijk zijn en niet met ambtelijke titels of woorden. Mensen moeten samen 'eigenaar' zijn, de raad en het college moeten toegankelijk en uitnodigend zijn en zich niet te veel terugtrekken.

Dat kost allemaal tijd - het hebben van een visie, een stuurgroep en dergelijke en dan mensen erbij betrekken. Wij hebben gezien in de Wijert dat het heel erg loont om aan de voorkant al meer tijd hier in te steken. Aan de ene kant wil je alles snel, en aan de andere kant gezamenlijk eigenaarschap. Daartussen vindt een worsteling plaats.

Hoe moet het dan wel? Zorg voor maatwerk per gebied. Wat in de Wijert werkt, werkt niet per sé in Vinkhuizen. Vertrek ook met wat je al hebt, het is niet alsof je met nul begint. Er zit al energie in en mensen hebben al zitten netwerken. Dat merk je ook bij de bijeenkomsten. Focus op waar je goed in bent. Wees duidelijk in je rol: kom niet als de redder, met een houding dat na nu alles goed komt. We kunnen dit alleen samen. Zorg ook voor de dialoog tussen burgers onderling en vergeet niet dat het ook leuk mag zijn: vier je successen. Vergeet ook niet de 'oranje hesjes'; de mensen die er altijd staan bij bijvoorbeeld een avondvierdaagse of een ander evenement, waar ze het verkeer staan te regelen of de EHBO te doen. Ze zijn er altijd en ze kennen iedereen maar ze komen niet naar zo'n grote bijeenkomst.

Zorg daarnaast voor een samenhangende aanpak. Elke keer nieuwe instrumenten, weer een ding en weer een app, kunnen heel nuttig zijn, maar voegen niets toe als je het niet in een bredere context doet. Je moet breder kunnen kijken dan alleen een leuk 'methodiekje'. Gun het de tijd. Iets heel moois laten bloeien is niet in een paar weken klaar. Ook heel belangrijk: zorg dat alle visies en zulke dingen geen losse dingen zijn. Dorpsvisies, thematische visies, toekomstvisies, gemeenteprogramma's en burgerinitiatieven: zorg dat geld en processen bij elkaar worden gebracht en logisch aan elkaar verbonden zijn, want er is geen bewoner meer die het verschil snapt en je loopt kansen mis.

Discussie en vragen

De discussie wordt ingeleid door Elles Bulder. Zij geeft haar visie op de lezingen en het geschapen beeld. Zij geeft aan dat ze veel herkenbare dingen hoort, zoals het belang van eigenaarschap. In hoeverre kun je eigenaar zijn? Zij geeft ook aan dat verwachtingsmanagement heel belangrijk is: soms worden dingen beloofd en gezegd die niet waargemaakt kunnen worden en dan zijn er verkeerde verwachtingen geschapen. Soms denk je eigenaar te zijn van iets, maar weet je niet wat het precies is omdat er onduidelijke kaders zijn of er niet is gecommuniceerd. Beperkingen moeten worden aangegeven. Ook stelt zij dat het gebiedsgericht werken problemen ondervindt. Een gebiedsregisseur loopt vaak tegen collega's aan die met de beste bedoelingen maar toch andere doelstellingen hun werk doen. Het is allemaal vrij complex. Mensen willen vaak het goede wel doen, maar dat onze organisaties en samenlevingen elkaar soms bijten. Het is een mooie uitdaging om geleidelijk aan de kleine en grote initiatieven te laten ontdekken hoe je iets kan doen met dat eigenaarschap.

Liesbeth vertelt ook kort over haar ervaringen met Experiment Krewerd waar zij een rol speelt in de monitoring van het project. Wat voor effect heeft dat plan in Krewerd op de burgers? Helpt het de burger het gevoel van regie te geven? Dit is belangrijke informatie maar je confronteert mensen wel weer met een nieuw onderzoek. Haar punt: soms doe je iets met de beste bedoelingen, maar moet je toch dingen doen die niet helemaal in het belang van de bewoner zijn.

Uit de discussie en de vragen aan de sprekers komen een aantal interessante zaken naar voren. Zo wordt gesteld dat het belangrijk is om vaste, herkenbare gezichten in een regio te hebben. Dan is duidelijk wie waar op aangesproken kan worden en kan de organisatie overzichtelijk blijven. Dit zou een taak zijn voor gemeenten of de Provincie – dus, zorg voor continuïteit.

Wat ook geopperd werd is de vraag of Groningen en haar bewoners wel klaar zijn om echt over de toekomst na te denken omdat zoveel mensen nog in onzekerheid verkeren of aan het wachten zijn. Jaap Jepma merkt dat er in de regio vooral over sociale aspecten wordt gesproken wanneer er ruimte is om over de toekomst na te denken.

Tijdens de discussie wordt wederom gesproken over het betrekken van bewoners bij projecten, werken van onderaf, en het aankomen met een leeg vel. Een dergelijke aanpak van bewonersbetrokkenheid kan nuttig zijn maar moet toch met enige voorzichtigheid worden benaderd omdat het wel polariserend en

tegenstrijdig kan werken. Expertise en kennis moet wel worden aangeleverd om een gesprek op goede basis mogelijk te maken. De casus Loppersum wordt besproken op dit gebied. Het betrekken van bewoners bij projecten en het constante vragen naar inspraak brengt echter wel risico's met zich mee. Bewoners kunnen niet onuitputtelijk worden ingezet en vrijwilligersburn-out ligt op de loer.

Ook de rolverdeling en de verwachtingen komen aan de orde. Op welke termijn kunnen projecten worden uitgevoerd? Wie gaat het voortouw nemen? Het is heel mooi om te zien dat overheden input uit de gemeenschap willen en dit her en der ook verzamelen, maar wat gebeurt er daarna mee? Dat is niet altijd duidelijk. Mensen zien waarschijnlijk niet voldoende wat de overheid voor hen doet.

Als laatste wordt kort gesproken over de verscheidenheid aan problemen die zich in de provincie voordoen parallel aan de gevolgen van de gaswinning. Bevolkingskrimp en sociaaleconomisch zwakkeren worden genoemd als aandachtspunten.

Reflectie Tom Postmes – toepasbaarheid van de inzichten voor regioplannen en voor de versterkingsopgave

Terugkijkend op de lezingen valt op dat ze op verschillende manieren relevant zijn voor de opgaven die de provincie voor de kiezen heeft, nu de gaswinning op haar eind loopt en de toekomst zo nadrukkelijk op de agenda staat. Veel gebieden zullen aan de slag willen en moeten: de versterkingsopgave zal kleiner worden dan ooit gedacht, maar het is zeker dat er nog steeds heel veel werk aan de omgeving verzet zal worden om Groningen toekomstbestendig te maken.

In Groningen is inmiddels op diverse plekken sprake van een ingewikkelde cocktail van hoge verwachtingen van bewoners, bestuurlijke ambities met een hoog abstractieniveau, zeer concrete noden in de vorm van achterstallig onderhoud en schade en gespannen verhoudingen tussen bewoners en bestuurders. Op veel plekken zal samenwerking met bewoners de enige reële optie zijn. De lessen van dit kenniscafé zijn des te relevanter in zulke complexe situaties.

Deze bijeenkomst liet zien hoeveel meerwaarde het heeft om de vele experts op dit vlak tezamen te brengen. Er zat veel kapitaal in de zaal. Het is de moeite om dit gezelschap vaker bijeen te brengen op dit onderwerp want er zal heel wat gesproken worden over de toekomst, de komende tijd.

Op een bijzondere manier bood deze bijeenkomst een perspectief wat, voor de aardbevingsregio, een productievere aanpak voor de versterking zou kunnen zijn. Bewoners krijgen eigenaarschap en vertrouwen op het moment dat zij (niet eenmalig maar permanent) betrokken raken bij de visie, planning en uitvoering van eventuele dorps- of wijkvernieuwing. Het helpt als de aansturing hiervan veel meer plaatsvindt op locatie, dichtbij de eigen gemeenschap. Daarbij helpt het eveneens als alle betrokken partijen het plan op locatie ten uitvoer brengen. Zowel de lezing van Jaap als die van Liesbeth laten zien wat de bouwstenen van zo'n aanpak zouden zijn.